

Немања Ђукић^[1]

Универзитет у Бањој Луци
Факултет политичких наука
Босна и Херцеговина

Прегледан научни рад

UDK: 316.33

АЛАН ФОРД

(НОВИ СВЈЕТСКИ НЕРЕД И НОВА ПОЛИТИКА ИДЕНТИТЕТА)

Сажетак: У чланку који слиједи, социолошки интерпретирамо сториј Алан Форд у контексту савремених друштвено-политичких промјена са краја прошлог и почетка 21. вијека. Интерпретацију поменутој сторији вршимо у оквиру Бауманове теорије глобализације и пројектних идентитета, Хартове и Нејријеве критике глобализације као империјалној концепцији те Делезовој концепцији друштва контроле.

Кључне ријечи: Алан Форд, Нови свјетски неред, Флуидна и хибридна субјективност.

УВОД

Први број стрипа Алан Форд објављен је у Италији 1969. године док се у Југославији његово прво издање појавило 1972. године. За разлику од Италије у којој је овај стрип досегао масовни ниво популарности, у Југославији је он постао дио опште културне баштине (Džamić, 2012:9). Основни разлог велике популарности овог стрипа на простору бивше Југославије почива у специфичним историјским околностима које су на тлу Балкана условиле настанак специфичне психолошке основе неопходне за развој особите врсте хумора и за Балкан карактеристичног погледа на свијет. Наиме, као и фарса која представља првоносећу идеју стрипа, тако и друштвено-историјске околности на Балкану врло често посједују надреална и апсурдна обиљежја која превазилазе границе формалне логике. Историјско искуство недвосмислено показује да друштвено-политичку стварност на Балкану структурално одликује неозбиљност, релативизам и нихилизам а разрјешење проблема увијек наступа неочекивано и изненада једним надреалним потезом. И фарса као поглед на свијет али и историјско искуство Балкана представља последицу перманентне онтолошке дихотомије која постоји између појаве и суштине, латентног и манифестног, видљивог и скривеног. Као темељни сукоб између идеалног и реалног, стабилног и

^[1] nemanja.djukic@fpn.unibl.org

нестабилног, логике и ирационалности, знања и наивности, идеализма и стварности, фарса у пуном капацитету рефлектује базичну друштвену противрјечност типичну за Балкан – неразрјешен конфликт општег добра и појединачног интереса, закона и безакоња те перманентну друштвену нестабилност и из ње исходеће одсуство трајно важећих логичких норми. Отуда, захваљујући управо специфичним историјским околностима, како истиче Џамић, фарса се на Балкану појављује као основно искуство стварности а надреализам као природни друштвени систем. Тако је на примјер Прва Југославија настала као резултат синкретизма насљеђене аустријске бирократије и отоманске самовоље. У процесу стварања Друге Југославије, системским развлашћивањем сељаштва уништен је индивидуалистичко-патријархални модел социјалне стабилности у коме је свака породица производила све што јој треба и створен колективистичко-тоталитарни модел нестабилности у коме су сви постали зависни од апстрактног, непознатог и непоузданог Другог. На простору који је некада заузимала јединствена држава, данас у постсоцијалистичком симулакруму коегзистира десетак држава, кантона и аутономних области (Džamić, 2012:58).

НОВИ СВЈЕТСКИ НЕРЕД - НОВА ПОЛИТИКА ИДЕНТИТЕТА

Стрип Алан Форд је надреална комедија заснована на драмској форми која ирационалну природу савремене епохе на политички сатиричан начин излаже друштвеној критици и тако деконструира важећу слику свијета. На то упућује и само име стрипа које је заправо име главног јунака а чије карактерне особине одсликавају крах епохе. Алан Форд је Волтеров Кандид 20 вијека – најуниверзалнија алегорија на општа питања морала која свједочи крах оптимизма и идеализма у сусрету са реалним, несавршеним и агресивним свијетом (Džamić, 2012:35). Као и свака комедија тако је и овај стрип производ конкретних друштвено историјских процеса. Општи друштвени оквир у који је смјештена радња стрипа а који је истовремено и предмет сатиричне критике, Баумановски говорећи, можемо најпрецизније описати као „Нови свјетски неред“ (Bauman, 1998:59). Свијет Алана Форда је распадајући свијет касне Модерне у коме се наслућују обриси Фукојаминог краја историје. Распадајућа хладноратовска слика свијета и из ње исходећа глобална друштвена нестабилност, ослабила је моћ институција на микро нивоу и учинила да се отвореност глобалног друштва за највећи број грађана појављује као сиромаштво, превара, симулација и несигурност. У таквим друштвеним околностима долази до настанка хибридних и флуидних субјективности те антихеројских и дисфункционалних социјалних форми као појединачних и колективних животних стратегија. У том смислу баумановски говорећи, ликови стрипа појединачно као “луталице”, “вагабунди”, “туристи” и “играчи”

те Група ТНТ као одржива дисфункционална социјална форма, представљају парадигму савременог свијета у коме аномалије више не пријете поретку, већ оне јесу сам поредак (Bauman, 1995:146).

Узрок, природа и последице “Новог свјетског нереда” најбоље се могу сагледати из теоријских позиција Делеза те Харта и Негрија, који ову баумановску синтагму само именују на другачији начин. Наиме, Бауманов “Нови свјетски неред” Делез именује као “Друштва контроле” а Негри и Хард као “Империја”.

Према Делезу, “Дисциплинарна друштва 18. и 19. вијека” свој врхунац досежу почетком 20. вијека и њихову темељну карактеристику представља “организација великих мјеста затварања”. У дисциплинујућим друштвима, субјективност се производи у затвореним институцијама која имају властита правила (породица, школа, касарна, фабрика, болница, затвор). Овај модел дисциплинујућих друштава и њему припадајући начин производње субјективности, заснован је на концепту суверенитета у коме моћ за свој примарни објект има контролу територије. Међутим, према Делезу, након Другог свјетског рата долази до пресецања производње умјесто њене организације, због чега наступа општа криза и глобални слом свих институција у којима се до тада производила субјективност (породице, школе, касарне, фабрике, болнице, затвори). Овај процес у коме дисциплинујућа друштва постају превазиђена и замјењена друштвима контроле, Делез описује као распадање унутрашњости кроз реформе (образовне, индустријске, болничке војне, затворске) у којима ултра брзе форме покретне контроле замјењују старе дисциплине унутар временских скала затворених система (Deleuze, 1992:3-7). Друштва контроле као нови систем доминације отуда настају као резултат промјена у организацији моћи. Кључни узрок настанка овог новог типа друштвености представља нова глобална капиталистичка подјела рада. Савремени капитализам представља главни узрок настанка друштава контроле на Западу због тога што је производња роба и услуга у врло значајном обиму делокализована у Источни и Трећи Свијет, док се њихова дистрибуција догађа на Западу. Капиталистичка контрола на Западу, на тај начин, каналише производњу и размјену роба и услуга широм свијета (Vallee, 2013:42).

Према Харту и Негрију, производња субјективности нема никакве везе са изградњом личне аутономије и личних својстава појединца (слободом, жељом, вољом), већ она означава производњу односа који појединца потчињава потребама друштвених институција. Наиме, производња модерног субјективитета почивала је на функционисању институција као што су затвор, породица, фабрика и школа, због чега је модерни тип друштвености суштински одређен биополитичком

производњом а сам идентитет својство које појединцу биополитички додјељује мноштво (Crisso, 2002:395). Процес производње модерног субјективитета одвијао се путем материјалних пракси у институцијама због чега су модерне институције као фабрике субјективитета представљале централна мјеста модерне друштвености (Crisso, 2002: 196). У тим су се институцијама кроз свакодневно, ритуално понављање бесмислених радњи (као што су нпр. клечање за вријеме молитве, мијењање пелена, понављање посве тривијалних производних активности) усађивале навике којима се изграђивао идентитет управо кроз укидање простора аутономног дјеловања. Отуда сам модерни субјективитет већ јесте основно својство онога ко је поништен, подређен, послушан и покоран.^[2]

Међутим, како истичу Харт и Негри, до краја 70-их година 20. вијека транснационалне корпорације из западних капиталистичких земаља су се позиционирале као главни фактор у економијама деколонизованог трећег свијета, због чега је даљи развој свјетског тржишта постао заснован на децентраирању мјеста и токова производње. Децентраирање производње довело је до детериторијализације простора и настанка „доба краја географије“ у коме свјетска економија добија свој постмодерни облик (Негри; Хард, 2005:354). Отуда је флуидна и хибридна логика капитала изазвала радикалну промјену у политици идентитета. Наиме, док се у епоси Модерне производња субјективности догађала у институцијама, у епоси Постмодерне производња субјективности усљед флуидне и хибридне логике капитала постаје измјештена из институција. Модерна логика производње субјективности која је била смјештена унутар институционалних оквира и која је производила стабилне и трајне идентитете, сада се децентрира у цјелокупан друштвени простор, јер производња хибридне и флуидне субјективности одговара флуидној и хибридној логици капитала (Негри; Хард, 2005:215). Промјена у мјесту конституисања субјективности тј. неодређеност мјеста производње идентитета, условљава настанак неодређеног облика субјективности, будући да су границе између друштвених институција постале порозне и нејасне због чега се субјективност сада производи симултано од стране већег броја различитих институција (Негри; Хард, 2005:352). На мјесто трајног и

^[2] Да субјективитет подразумјева подчињеност, односно да је дисциплина суштина идентитета, поред Фукоа, Харта и Негрија, говори и Лакан. Наиме, појединац своју говорну и граматичку субјектност стиче искључиво унутар симболичког поретка, те је отуда он као субјект подређен (subjection) симболичком систему који га и производи. Као награду за усвајање говорне праксе, којом појединац излази из симбиотске везе са мајком, симболички поредак (отац) појединцу даје статус аутономног субјекта. Суштинске аутономије у овако обезбјеђеној говорној и граматичкој субјективности појединца наравно нема, јер се реална аутономија од мајке - архетипа, искона и реалног, постиже симболичком зависношћу од оца - културе, симболичког поретка и језика (Ђукић, 2020: 105-110).

стабилног идентитета, долази флуидни и хибридни идентитет а на мјесто традиционалних друштвених група долазе нове дисфункционалне социјалне форме које су у стрипу парадигматично представљене Групом ТНТ.

ГРУПА ТНТ - ДИСФУНКЦИОНАЛНА СОЦИЈАЛНА ФОРМА КАО ПАРАДИГМА САВРЕМЕНОГ СВИЈЕТА

Група ТНТ је антихеројска група сиромашних тајних агената који не раде ни за кога, формално се боре против неправде, реално настоје да се лично обогате путем безуспјешних и бесмислених шпијунских акција а своје постојање маскирају радом у продавници цвијећа. Личне особине и карактеристике ликова овог стрипа представљају основу на којој почива динамика драмске радње, због чега управо политика идентитета представља првоносеће мјесто наше анализе. Наиме, личне особине главних јунака у стрипу представљају метафоре појединачних нација које у важећем цивилизацијском дискурсу представљају врлине а које међусобним повезивањем у цјелину прерастају у властиту супротност и узајамно се поништавају, творећи тако крајње дисфункционалну антихеројску социјалну форму која недвосмислено урушава просвјетитељски сан о истини, идентитету, рационалности и универзалности.

Тако је на примјер првоносећи лик стрипа и то Број 1 манифестно представљен као мрзовољни и шкрти старац који је склон сплеткама и који је преокупиран новцем. У ствари, он метафорички представља Јевреје, дуговјечност, социјални капитал, мудрост и лукавство, али истовремено и архетип преваре, фарсе и симулације као духа епохе. Грунф је у стрипу манифестно представљен као послушни и интелигентни слуга, док заправо он метафорички осликава Њемце, лојалност, преданост, посвећеност, али и иновативну дисфункционалност, носталгију, жал и ресантиман за изгубљеним ратовима у прошлости. Боб Рок је у стрипу манифестно представљен као непослушни, лијени и неинтелигентни слуга, који у ствари метафорички представља Италијане, темпераментност, бунтовништво, физичку ружноћу, гњев и срдитост. Лик по коме стрип носи назив, Алан Форд је манифестно представљен као шармантни идеалиста са стилем који је смирен, лијеп, елегантан и добар, патолошки наиван, ментално спор, поводљив и лако заљубљив. У ствари, он метафорички представља Французе, замјену и нестабилност идентитета, неодлучност и неспособност. Следећи лик у стрипу, Сир Оливер, манифестно је представљен као пропали племић и племенити преварант. Заправо он метафорички представља Енглеze, ројализам, лукавство, исквареност и превару као продукт просвјетеног 20 вијека. Сама цвјећара као централа групе ТНТ, мета-

фора је лажи, фарсе, привида и обмане. Иако се налази у Њујорку који је симбол моћи, лажна цвјећара рефлектује сиромаштво и ниҳилизам у најекстремнијем облику, будући да је у њој чак и цвијеће лажно. Радња великог броја епизода овог стрипа одвија се у државама Трећег свијета, чиме се симболички указује на просторну универзалност, тј. на чињеницу да је свијет у цјелини постао дисфункционална али одржива социјална форма. Могућих аналогија Групе ТНТ као дисфункционалне али одрживе социјалне форме са примјерима у стварности хладноратовског времена има много. Она се на макро нивоу односи и на комунистички и на капиталистички свијет а на микро нивоу она се појављује као сјајан интерпретативан модел за разумијевање фарсе као политичке суштине бивше Југославије.

ГРУПА ТНТ И НОМАДИЗАМ МНОШТВА - ФЛУИДНА И ХИБРИДНА СУБЈЕКТИВНОСТ КАО ПОСТМОДЕРНА ПОЛИТИКА ИДЕНТИТЕТА

Флуидна и хибридна логика глобалног капитала је уједињавањем глобалног тржишта укинула све препреке у корист циркулације роба, услуга и радника. На тај начин, постмодерна производња субјективности повезује капитал, рад и идентитет тако што слободом кретања и глобалним држављанством награђује радника који ствара капитал (Crisso, 2002:400). Тако настаје номадизам мноштва као постмодерна политика идентитета у којој идентитет фигурира као роба – то јесте нуспродукт и корелат глобалног тржишта. Основна карактеристика мноштва које је у стрипу аутентично представљено кроз Групу ТНТ као антихеројску и дисфункционалну социјалну форму, управо је идентитетска неодређеност односно лишеност – несигуран и нестабилан живот без посла, дома, породице и докумената.

Мноштво схваћено као флуидна и хибридна субјективност је сингуларно (има заједничку позицију у односу на елите), задужено (створено хегемонијом финансија и банака), медијатизовано (створено контролом информација и комуникационих мрежа те хиперпродукцијом информација које блокирају аналитичке потенцијале), контролисано (створено режимима истине и безбједности), заступано (створено корупцијом представничке демократије) и ослобођено (створено негацијом било каквог колективног идентитета). При томе, како истиче Лошонц, сингуларности нису чисте различитости, већ појединачности које заједно учествују у стваралаштву. Нема сингуларног акта који није истовремено и заједничког карактера, нема заједничког које се не конституише кроз сингуларности. Отуда, производња идентитета је исто-

времено и сингуларног и заједничког карактера а индивидуалност као резултат политике идентитета представља конформистичку репродукцију идентитета лишеноу сваке креативности (Lošonc, 2015:209).

Социолошки посматрано, сингуларни идентитети упркос својој појединачној вриједности и номиналном значају, у постмодерној свјетској ситуацији без обзира на начин њеног дескридовања (Нови свјетски неред, Друштва контроле, Империја), разоткривају се у основи као наративно конструисана самоискуства, која као пожељне представе о себи немају утемељења у стварности, јер у интеракцији са другима бивају поништене цјелином коју творе. Постмодерна цјелина више нема инклузивну снагу, већ управо супротно – као општи оквир друштвене нестабилности и несигурности управо цјелина генерише кризу међуљудског повјерења. У флуидним друштвеним околностима није могуће успостављање на повјерењу заснованих међуљудских односа, јер је такав тип односа социјално дисфункционалан и у супротности са општим друштвеним оквиром. У новој свјетској ситуацији нема илузија и идеала, брига и одговорност за опстанак се индивидуализују а материјално побољшање живота је приватизовано. Док је друштвена структура у модерном друштву почивала на релативно трајном и стабилном систему друштвених улога и односа које су успостављани кроз традиционалну етику дужности која је престављала срж друштвеног карактера, етика постмодерне почива на принципу самоеротизма, због чега је друштвена свакодневница разбијена у симулације и фрагменте без чврстих идентитета и животних пројеката. Лабављење друштвених веза, које се догађа услед убрзаног разводњавања глобалног друштвеног оквира те слабљења моћи институција, чини претпоставку индивидуалне слободе али и препреку њеној реализацији (Bauman, 2000:170). Криза и слом релативно хомогених и чврсто повезаних традиционалних друштвених формација, за које је карактеристична институционализована и формална социјализација те преношење обрасца културе са једне на другу генерацију на утврђен начин, појединцима су омогућиле ослобађање од прошлости и отвориле простор за формирање личног субјективитета лишеног социјалног резервоара смисла. Суочени са бескрајним низом избора а ослобођени “базног” колективног идентитета који је био основ у епоси Модерне, појединац је у “добу краја географије” суочен са расцјепом између сигурности пропадања и слободе избора. Постмодерни идентитет трансформишући се из датог у задато, изграђује се експериментисањем и непрестаним избором понуђених алтернатива што захтјева стални покрет, непрекидно путовање и високу мобилност, флексибилност и спремност на промјену. На тај начин у епоси постмодерне субјективност постаје нестабилна и неукоријењена а симулација и привид постају основна идентитетска стратегија.

ЗАКЉУЧАК

У чланку смо социолошки анализирали популарни стрип Алан Форд настојећи указати на његов општи друштвени значај. Овај стрип представља један од најзначајнијих културних феномена на простору бивше Југославије, због тога што је већ 70- их година 20. вијека тематизовао надреалност као основно искуство стварности и тако деконструисао идеје рационалности, истине и идентитета као филозофске претпоставке на којима је утемељена бит модерне епохе. Откривајући феномен постистине и уводећи у нову политику идентитета, стрип Алан Форд оцртао је руб надлазеће постмодерности у бившој Југославији.

ЛИТЕРАТУРА

- Bauman, Zigmunt (1998). *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Bauman, Zigmunt (1995). Searching for a Centre that Holds. In: M. Featherstone, S. Lash i R. Robertson (ed.) *Global Modernities*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Bauman, Zigmunt (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Vallee, Eric, Shields, Rob (2013). *Demystifying Deleuze: An Introductory Assemblage of Crucial Concepts*. Ottawa: Red Quill Books.
- Deleuze, Gilles (1992). *Postscript on the Societies of Control*. October. Vol 59. The MIT Press. https://cidadeinseguranca.files.wordpress.com/2012/02/deleuze_control.pdf
- Ђukić, Nemanja (2020). *Heterotopije. Ogleđi iz savremene sociologije*. Banja Luka: Fakultet političkih nauka.
- Lošonc, Mark (2015). Šta je istorijska singularnost. *Pojmovne dileme i izazovi*. Arhe, XII, 23. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mitić, Petra (2013). *Identitet kao mesto subverzije ili potvrde kulture: (anti) esencijalistički model Žaka Lakana*. Zbirnik Radova NISUN 2, Niš: Filozofski fakultet.
- Negri, Antonio., Hard, Majkl (2005). *Imperija*. Beograd: IGAM.
- Crisso, Odoteo (2002). *Varvari: Nekonrolisana pobuna*. Kritika Imperije Majkla Harta i Antonija Negrija. Anarhistička biblioteka. <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/crisso-i-odoteo-varvari-nekonrolisana-pobuna.html>

Džamić, Lazar. (2012). Cvečarnica u kući cveća. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk.

Nemanja Đukić

University of Banja Luka
Faculty of Political Sciences
Bosnia and Herzegovina

ALAN FORD
(THE NEW WORLD DISORDER AND NEW POLITICS OF
IDENTITY)

Abstract: *In the article that follows, we sociologically analyze the popular strip „ Alan Ford“, trying to point out its general social significance. This strip is one of the most significant cultural phenomena in the former Yugoslavia. Since the 1970s, this strip has had a significant impact not only on the development of the strip subculture in the former SFRY, but also on the formation of the value system of the youth of that time and their non-formal education. We interpret the mentioned strip in the context of contemporary socio-political changes from the end of the past and the beginning of the 21st century and within the framework of Bauman's theory of globalization and project identities, Hart's and Negri's critique of globalization as an imperial concept and Deleuze's concept of the society of control.*

Keywords: *Alan Ford, The new world disorder, Fluid and hybrid subjectivity.*